

מצב זכויות האדם בשטחים הכבושים

« מבוא

השנה בחר בצלם לחלק את הסקירה השנתית שלו לשלושה נושאים עיקריים: שוויון, מתן דין וחשבון וביטחון אמיתי. נושאים אלה מייצגים שלושה עקרונות יסוד הקשורים אלה באלה ואשר עומדים בבסיסה של כל מערכת זכויות האדם: העיקרון שלכל בני האדם מגיעות אותן הזכויות, העיקרון שאין משמעות לזכויות בהיעדר מערכת שתאכוף אותן ותאפשר מתן פיצוי על שלילתן וההכרה שהזכות לחיים היא נקודת המוצא למימוש כל זכויות האדם האחרות.

למרבה הצער, בחינה של מצב זכויות האדם בגדה המערבית וברצועת עזה מעלה כי אפליה, אי-מתן דין וחשבון ושימוש מניפולטיבי בשיקולי ביטחון מאפיינים את יחסיה של ישראל לפלסטינים, כמעט בכל היבט שהוא.

האפליה בין ישראלים לפלסטינים מעמיקה והולכת במגוון תחומים, בהם מערכת המשפט הפלילית והקצאת אדמות ומים. מתן דין וחשבון הוא מחזה נדיר, הן ברמה האישית והן במישור המערכתי, ואיש כמעט אינו נדרש לשלם מחיר כלשהו בגין פגיעה בפלסטינים – החל בחייל העומד במחסום וכלה בדרגים הבכירים ביותר בצבא ובממשלה. זאת ועוד: ישראל משתמשת בטענות ביטחוניות – לעיתים ממשיות ולעיתים נטולות בסיס – כדי להצדיק פגיעה בשלושה מיליון בני אדם. הממשלה מנצלת את החששות המוצדקים של הציבור הישראלי לביטחונו כדי להצדיק גם פגיעות שאינן חיוניות מטעמי ביטחון.

במהלך שנת 2008 תיעד בצלם כמה התפתחויות חיוביות בתחום זכויות האדם. כך, חלה ירידה במספר הפלסטינים שנהרגו על-ידי כוחות הביטחון בגדה המערבית. ברצועת עזה ובאזור עוטף עזה שררה הפסקת אש במשך שישה חודשים, בין יוני לדצמבר. כמו כן, נמשכה הירידה במספרם של הפלסטינים המוחזקים במעצר מנהלי.

בתחומים אחרים נמשכה הפגיעה בזכויות האדם ובחלקם אף הוסיף המצב להתדרדר. מספר הנפגעים ברצועת עזה גדל באורח ניכר, כמו גם הנזק כתוצאה מהמצור הממושך שישראל אוכפת עליה. בגדה המערבית התגברה אלימות המתנחלים כלפי פלסטינים והרחבת ההתנחלויות נמשכה ביתר שאת. כמו כן, גדל מספרם של הבתים שישראל הרסה בעילה של בנייה ללא רישיון, בעיקר במזרח ירושלים. גם מניין הישראלים שנהרגו בידי פלסטינים גדל באופן ניכר, בהשוואה לשנה שעברה.

חשש מיוחד מתעורר מהפרת זכויותיהם של קטינים. מספר הילדים שישראל החזיקה השנה במעצר מנהלי גדול יותר מאשר בשנים קודמות. בין העצורים, לראשונה, שתי נערות. שיעור הקטינים בקרב ההרוגים הפלסטינים עלה. כמו כן, גדל חלקם של הקטינים שנהרגו בעת שהשתתפו בלחימה. בימיה האחרונים של שנת 2008 פתחה ישראל במתקפה צבאית נרחבת ברצועת עזה שכונתה "מבצע עופרת יצוקה". הדו"ח אינו כולל ניתוח של מתקפה זו.

דו"ח זה אינו בוחן את מעשי הרשויות הפלסטיניות בכל הנוגע לפלסטינים. ארגונים פלסטיניים ובינלאומיים לזכויות האדם תיעדו הפרות חמורות של זכויות האדם שביצעו הן הרשות הפלסטינית והן ממשלת חמאס השולטת בפועל ברצועת עזה. במהלך השנה חזר בצלם וגיינה הפרות אלה. עם זאת, כארגון ישראלי, משימתו העיקרית של בצלם היא להבטיח כי הרשויות הישראליות יכבדו את זכויות האדם ואת המשפט הבינלאומי.

«מתן דין וחשבון»

מאז שנת 2000 הרגו כוחות הביטחון בשטחים למעלה מ־2,200 פלסטינים שלא השתתפו בלחימה ופצעו אלפים נוספים. בנוסף, שוטרים וחיילים הכו והתעללו ברבים אחרים וגרמו נזק רב לרכוש. המשפט הבינלאומי מחייב את הרשויות לטפל במקרים אלה בשתי דרכים עיקריות. האחת, עליהן לקיים חקירה אמיתית ומקיפה של האירועים כדי לבחון אם הופר החוק ואם יימצא שכן – להעמיד לדין את האחראים. הדרך השנייה היא פיצוי הקורבנות של אותן הפרות בגין הנזקים שנגרמו להם.

כבר בתחילת האינתיפאדה השנייה הפסיקה הפרקליטות הצבאית לפתוח אוטומטית בחקירה של מקרי מוות ופציעה של פלסטינים שלא היו מעורבים בלחימה, ופתחה בחקירה רק במקרים חריגים. מאז ועד סוף 2008 נפתחו רק 287 חקירות מצ"ח בגין אירועי ירי בשטחים. נתון זה כולל גם מקרים שלא הסתיימו במוות או בפציעה. בנוסף, ב־2002 חוקקה הכנסת חוק ששלל מפלסטינים את האפשרות לקבל פיצויים ברוב המקרים שבהם נגרם להם נזק בשל פעולה בלתי חוקית של כוחות הביטחון. בכך חסמה ישראל כמעט לחלוטין את שתי הדרכים העיקריות למתן דין וחשבון.

ההצדקה הרשמית למדיניות זו היא שבשטחים מתנהל "סכסוך מזוין" ואין בעולם מדינה החוקרת ומעמידה לדין את חייליה בזמן מלחמה, כל שכן מדינה המשלמת פיצויים לאויביה. אולם לטענה זו אין כיסוי משפטי. ראשית, חלק ניכר מהמתרחש בשטחים בשנים האחרונות, ובוודאי בשנה האחרונה, אינו נכנס כלל להגדרה של "סכסוך מזוין". ברוב המקרים עוסקים כוחות הביטחון בפעולות שיטור רגילות, כמו פיקוח על מעבר במחסומים, מעצר חשודים וטיפול במידי אבנים. פעולות אלה אינן יכולות להיחשב לפעולות לחימה. שנית, גם בזמן "סכסוך מזוין" כפופים כוחות הביטחון לכללים המסדירים את השימוש בכוח ואת היחס כלפי האוכלוסייה האזרחית. פטור מחקירות וממתן פיצויים כמוהו כמתן הכשר מראש להפרה גורפת של כללים אלה.

במקרים הבודדים שהפרקליטות הצבאית הורתה בהם על חקירות מצ"ח, נפתחה החקירה בדרך כלל חודשים רבים לאחר האירוע, באופן שהגביר את הקשיים האובייקטיביים באיסוף הראיות מזירת האירוע ובאיתור עדים שיזכרו את פרטי המקרה ברמת הדיוק הנדרשת לצורך הגשת כתב אישום. כתוצאה מכך רבים מתיקי החקירה נסגרים בלא כלום ורק 6% מהם הביאו להגשת כתבי אישום, לפי ארגון "יש דין". במקרים הבודדים שהוגש בהם כתב אישום, יוחסו לנאשמים עבירות קלות שלא שיקפו את חומרת האירוע וכאשר הורשעו – נגזרו על האשמים עונשים קלים בלבד.

פלסטינים שנהרגו בידי כוחות הביטחון הישראליים

הנתונים אינם מתייחסים לפלסטינים שנהרגו ברצועת עזה החל ביום 27 בדצמבר (תחילת מבצע "עופרת יצוקה") במהלך שנת 2008 ועד 26 בדצמבר הרגו כוחות הביטחון הישראליים 455 פלסטינים, בהם 87 קטינים. 413 מההרוגים, המהווים כ-90% מכלל ההרוגים הפלסטינים עד 26 בדצמבר, היו תושבי רצועת עזה. 42 הנוותרים, המהווים פחות מ-10%, היו תושבי הגדה המערבית, זאת בהשוואה ללמעלה מ-20% מסך ההרוגים בשנת 2007 ולכ-60% בשנות האינתיפאדה הראשונות.

בחודשים הראשונים של השנה המשיכו פלסטינים לירות רקטות לעבר ישראל, ואילו כוחות הביטחון תקפו אתרים ברצועת עזה. העימותים בתקופה זו הגיעו לשיא בסוף פברואר, במבצע "חורף חם", שבמהלכו פעלו כוחות הצבא במחנה הפליטים ג'באליא ובשכונת א-שג'אעיייה בעיר עזה. לאחר מכן חלה ירידה בעוצמת האש, עד לכניסתה לתוקף ב-19 ביוני של תקופת רגיעה של חצי שנה בין ישראל וחמאס.

עם סיום הרגיעה התחדשו מעשי האיבה בין הצדדים ופלסטינים שבו לירות רקטות לעבר ישראל. ב-27 בדצמבר החלה ישראל במבצע "עופרת יצוקה" ברצועת עזה. בארבעת הימים הראשונים שלו, עד סוף שנת 2008, הופצו מהאוויר עשרות אתרים ברצועת עזה ומאות פלסטינים נהרגו ונפצעו. סקירת מבצע זה חורגת מהדו"ח הנוכחי.

לפחות 175 מההרוגים בשנת 2008, המהווים כ-38% מכלל ההרוגים הפלסטינים בשנה זו, לא השתתפו בלחימה. זוהי עליה קלה באחוז ההרוגים שלא היו מעורבים בלחימה בהשוואה לשנת 2007, אז הגיע שיעורם לכ-33%. בשנות האינתיפאדה הראשונות הגיע שיעורם

לכמחצית מכלל ההרוגים הפלסטינים. השנה עלה גם שיעורם של הקטינים שנהרגו בידי כוחות הביטחון והגיע לכ-20%, לעומת 14% בשנה שעברה. עם זאת, עלה גם שיעור הקטינים שהשתתפו בלחימה בעת שנהרגו, שהגיע השנה לכ-21% מכלל הקטינים שנהרגו, שיעור גבוה מאי פעם. ארבעה פלסטינים נהרגו בתוך ישראל, שלושה בידי אנשי כוחות הביטחון ואחד בידי אזרח ישראלי. כולם נהרגו במהלך ביצוע פיגועים נגד אזרחים ישראלים.

סה"כ	רצועת עזה	הגדה המערבית	לא השתתפו בלחימה
175 (125)	158 (89)	17 (36)	לא השתתפו בלחימה
249 (196)	233 (165)	16 (31)	השתתפו בלחימה
31 (63)	22 (46)	9 (17)	לא ידוע
455 (384)	413 (300)	42 (84)	סה"כ

* בסוגריים – נתוני שנת 2007

ישראלים ואזרחים זרים שנהרגו בידי פלסטינים

הנתונים אינם מתייחסים לישראלים ואזרחים זרים שנהרגו בידי פלסטינים החל ביום 27 בדצמבר (תחילת מבצע "עופרת יצוקה")

הלווייתו של שגב פניאל אביחיל, בן 15, שנהרג על ידי פלסטינים בפיגוע בשיבת מרכז הרב בירושלים. צילום: רונן זבולון, רויטרס, 7.3.08.

במהלך שנת 2008 ועד 26 בדצמבר הרגו פלסטינים 21 אזרחים ישראלים. שמונה מתוכם, בהם ארבעה קטינים, נהרגו בפיגוע בשיבת מרכז הרב בירושלים ושלושה נהרגו בפיגוע דריסה במרכז העיר. ארבעה נוספים נהרגו מפגיעת רקטות ופצצות מרגמה בישראל. שלושה נהרגו בידי פלסטינים בגדה המערבית. בנוסף, נהרגו 10 אנשי כוחות הביטחון, שבעה מהם בשטחים ושלושה בתוך ישראל. אלה האחרונים נהרגו במהלך חילופי אש עם פלסטינים חמושים שהתקרבו לגדר המערכת סמוך לקיבוץ כרם שלום. אזרח זר אחד נהרג מירי על קיבוץ עין השלושה.

פלסטינים שנהרגו בידי פלסטינים

18 פלסטינים נהרגו השנה בידי פלסטינים, כולם ברצועת עזה. 15 מהם נהרגו באירוע אחד באוגוסט, במהלך חילופי אש עם שוטרים שהגיעו לעצור מבוקשים מבני משפחת חילס. נתון זה מלמד על ירידה משמעותית באלימות הפנים פלסטינית לעומת שנת 2007, אז נהרגו 353 פלסטינים בידי פלסטינים, 349 מתוכם ברצועת עזה.

« שנת מאסר יחידה לשוטר שהרג פלסטיני בתל-אביב »

ב-4.10.06 עצרו שוטרי מג"ב שלושה פלסטינים באתר בנייה ביפו בחשד לשהייה בלתי חוקית בישראל. בין העצורים היה איאד אבו רעייה, בן 33, תושב תרקומיה ואב לחמישה. אחד השוטרים, אברהם תומר, ירה בו והרג אותו. בעקבות האירוע הורשע תומר בהריגה. בנובמבר 2008 גזר שופט בית המשפט המחוזי בתל אביב, עודד מודריק, את דינו של תומר. השופט גילה הבנה רבה לנסיבותיו האישיות של הנאשם וגזר עליו שנת מאסר אחת. במציאות שבה נגזרים עונשים קלים על עבירות מסוג זה, ברור לאנשי כוחות הביטחון שגם אם יחרגו מההוראות, במזיד או בשגגה, הסיכוי שיאלצו לתת את הדין על כך ולשלם מחיר כלשהו הוא אפסי. מדיניות זו מעבירה מסר ברור של זילות בחייהם של פלסטינים ומעודדת אצבע קלה על ההדק בקרב אנשי כוחות הביטחון.

ירי רקטות מרצועת עזה

בשנת 2008 נורו מהרצועה 2,048 רקטות ומעל 1,672 פצצות מרגמה לעבר ישראל (נתוני שירות הביטחון הכללי של ישראל). מירי זה נהרגו ארבעה אזרחים ישראלים (נכון ל-26 בדצמבר), ו-464 ישראלים נפצעו. פלסטינית אחת נהרגה מרקטת קסאם שנחתה בתוך רצועת עזה. במהלך תקופת הרגיעה ירד היקף הירי אך הוא לא פסק לגמרי. בין ה-19 ביוני ל-27 בדצמבר שוגרו לעבר ישראל 361 רקטות ו-303 פצצות מרגמה. ירי רקטות לעבר אתרים אזרחיים מהווה הפרה חמורה של עקרון ההבחנה, אחד מעמודי התווך של המשפט ההומניטארי הבינלאומי, והוא מוגדר כפשע מלחמה, שמבצעיו נושאים באחריות פלילית אישית.

גלעד שליט

במהלך שנת 2008 המשיך חמאס להחזיק את החייל הישראלי גלעד שליט בשבי, במקום לא ידוע, ככל הנראה ברצועת עזה. מחזיקיו של החייל הבהירו מאז חטיפתו ביוני 2006 כי הוא מוחזק כבן ערובה בדרישה לשחרור של אסירים פלסטינים הכלואים בישראל. עד כה סירבו החוטפים לאפשר לנציגי הצלב האדום הבינלאומי, או לכל גורם בינלאומי אחר, לבקר את שליט. על חמאס, כבעל השליטה בפועל במנגנוני הביטחון ברצועת עזה, מוטלת החובה לשחרר את שליט לאלתר וללא תנאים. עד לשחרורו, מחויבים מחזיקיו להעניק לו יחס אנושי וכן לאפשר לנציגי הצלב האדום הבינלאומי לבקרו.

ירי של כדורי מתכת מצופים גומי

ממעקב בצלם עולה כי כוחות הביטחון אימצו פרקטיקה של ירי מופקר של כדורי מתכת מצופים גומי בגדה המערבית, שהביאה בשנת 2008 למותם של שני פלסטינים ולפציעתם של רבים מאוד. מראשית האינתיפאדה השנייה נהרגו 21 פלסטינים מירי כדורי מתכת מצופים גומי, אמצעי שאמור להיות לא קטלני. בצלם פנה השנה ליועץ המשפטי לממשלה כדי שיפעל להפסיק את הירי הבלתי חוקי ויורה למצות את הדין הן עם חיילים ושוטרים שחרגו מהוראות הפתיחה באש והן עם המפקדים המאפשרים את הירי שלוח הרסן.

הימנעות מחקירת מקרי עינויים והתעללות על ידי השב"כ

מאז שנת 2001 הגישו גורמים שונים לפרקליטות המדינה מאות תלונות על עינויים והתעללות אנשי שב"כ בנחקרים פלסטינים. התלונות מועברות למבקר תלונות הנחקרים בשב"כ ("מבת"ן), שהוא איש שב"כ הכפוף לראש הארגון. באף אחד ממקרים אלה לא הורתה הפרקליטות על פתיחה בחקירה פלילית, גם לא במקרים שבהם נמצא שחוקרי השב"כ אכן התעללו בנחקר לאחר שנקבע ש"הגנת הצורך" חלה ופוטרת אותם מאחריות פלילית. בשנים 2006-2008 לא ננקטו גם צעדים משמעותיים כלשהם נגד חוקרי שב"כ. מדיניות זו, שבמסגרתה המדינה מסתפקת בבדיקות פנימיות כדי לקבוע האם נעברה עבירה, תוך שהיא נמנעת מניהול חקירות פליליות גם כאשר קיים חשד כי נחקרים עונו במהלך חקירתם, כמוה כמתן הכשר לחוקרי השב"כ להמשיך ולהתעלל בנחקרים פלסטינים.

« כתב אישום מקל בניעלין »

בהפגנה שנערכה השנה בניעלין, ב-7 ביולי, צולם חייל כשהוא יורה בנוכחות קצין בדרגת סגן אלוף כדור מתכת מצופה גומי ברגלו של פלסטיני כפות ומכוסה עיניים, במה שהתפרסם כ"פרשת נייעלין". עם פרסום הסרטון על-ידי בצלם, הורה הפרקליט הצבאי הראשי, תתיאלוף אביחי מנדלבלט, על פתיחת חקירת מצ"ח, ובסיומה החליט להגיש כתבי אישום נגד החייל היורה ונגד המג"ד באשמת "התנהגות בלתי הולמת", סעיף אישום כללי שאיננו משקף את חומרת המעשה. הפלסטיני שנורה וארגונים ישראליים לזכויות האדם עתרו לבג"ץ נגד ההחלטה. על אף ביקורת נוקבת שמתחו שופטי בג"ץ, הודיע הפצ"ר כי החליט שלא להחמיר את סעיפי האישום. העתירה עדיין ממתינה להכרעת השופטים.

« שש שנות מאסר וחצי לשוטר שהתעלל בפלסטיני, השליך אותו מג'יפ נוסע והרגו »

ב-30.12.02 חטפו שוטרי מג"ב בחברון את עמראן אבו חמדייה, בן 18, והתעללו בו. אחד השוטרים, ינאי לאזלה, הורשע באפריל 2008 בהריגת אבו חמדייה על-ידי השלכתו מהג'יפ שבו נסעו. ספק אם העונש של שש שנות מאסר וחצי שגזר בית המשפט המחוזי בירושלים על לאזלה עולה בקנה אחד עם חומרת עבירת ההריגה. עם זאת, מיצוי הדין עם השוטר, גם אם הוא חלקי, הוא מקרה נדיר של עמידת מערכות הצדק בחובתן לחייב אנשי כוחות ביטחון שפגעו בפלסטינים שלא כדין לשאת באחריות על כך. יש להניח שתוצאותיו הוותיקות של מקרה זה, לצד הפרופיל התקשורתית הגבוה שלו זכה בעקבות חשיפתו על-ידי בצלם וארגון אל-חקה, הם שהביאו את הרשויות לחרוג ממנהגן במקרה זה ולהעמיד את השוטרים לדין.

« במסווה של ביטחון

ישראל מצדיקה רבות מפעולותיה בשטחים בטענה ששיקולי ביטחון מחייבים אותן. במהלך השנים הרס הצבא מאות בתים "בשל קיומם של צרכים צבאיים החלטיים", החזיק אלפי פלסטינים במעצר מנהלי לאחר שנטען נגדם שהם "מסכנים את ביטחון האזור", והכריז על אלפי דונמים "שטח ביטחוני מיוחד" שאסור לפלסטינים להיכנס אליו בטענה שהדבר נחוץ להגנה על התנחלויות.

השימוש הנרחב בטיעון הביטחוני הוא מובן, בשל כוח השכנוע הרב שלו. ההיגיון העומד מאחוריו הוא שהפגיעה בזכויות האדם (של הפלסטינים) נחוצה תמיד לצורך שמירה על הזכות לחיים (של אזרחים ישראלים). הבחירה במקרה כזה היא אחת, שכן ברור שהזכות לחיים גוברת על כל הזכויות האחרות. לכן יש לבחון היטב האם ההצדקה הביטחונית היא העומדת מאחורי המדיניות או שהשימוש בטיעון הביטחוני נועד להסתיר מטרות שקשה יותר להצדיקן.

מכשול ההפרדה, למשל, הוצג כחינוי לצמצום הפיגועים בתוך ישראל וכאמצעי זמני בלבד. עם זאת, בחינה של תוואי המכשול מעלה כי אחד השיקולים המרכזיים שהובילו לקביעתו היה דווקא יצירת תנאים שיאפשרו את הרחבת ההתנחלויות ואת הנצחתן ולא רק שיקולים ביטחוניים. כתוצאה מכך, התוואי שנקבע מפותל וארוך, בנייתו נמשכת זמן רב יותר ועלותו גבוהה בהרבה. במקומות מסוימים אף הוקרבו השיקולים הביטחוניים לטובת האפשרות להרחיב התנחלויות.

דוגמה נוספת היא החוק האוסר על ישראלים שנישאו לתושבי השטחים לגור עמם בתחומי ישראל. המדינה טענה בבג"ץ כי החוק הוא "הכרח ביטחוני" שכן מעברם של בני הזוג לתושבי השטחים לישראל עלול "לסכן בצורה ממשית ביותר את שלומם וביטחונם של אזרחי ותושבי המדינה". אולם, טיעון זה הועלה רק במסגרת ההליכים המשפטיים שהתקיימו בנושא. עד אז, הצדקה המדינית בשיקולים דמוגרפיים למיניהם, כמו "הסכנה לאופייה היהודי של המדינה" והטענה שתושבי השטחים מנצלים את הליכי איחוד המשפחות כדי לממש בהדרגה את זכות השיבה.

באופן דומה, השב"כ משתמש באמצעי חקירה מיוחדים במקרים שהגדיר כ"פצצה מתקתקת" בטענה שהדבר נחוץ למניעת פיגועים והצלת חיים. בחסות טענה זו, עונו בעבר באופן שגרתי אלפי פלסטינים במהלך חקירתם בשב"כ. בשנת 1999 קבעו שופטי בג"ץ כי ככלל אסור לחוקרי השב"כ להשתמש באמצעי חקירה פיזיים, אולם במקרים של "פצצה מתקתקת" ייתכן שימוש באמצעים כאלה לא יהווה עבירה פלילית. בעקבות פסק הדין ירד אמנם באופן משמעותי מספר הפלסטינים שעונו במהלך חקירתם אולם השימוש בשיטות חקירה אסורות, המהוות התעללות ואף עינויים, נמשך.

ישראל חייבת להגן על אזרחיה מפני פגיעה בחייהם וברכושם. אולם, אסור שתשתמש במילה "ביטחון" כמילת קסם המצדיקה כל פגיעה בזכויות האדם. זאת, הן משום שהוכח כבר שישראל משתמשת במונח זה כדי להסתיר מטרות אחרות והן משום שגם אם שיקולי ביטחון אכן עומדים בבסיס המדיניות, חלות הגבלות על ישראל. המשפט ההומניטארי הבינלאומי הכיר בצרכים הביטחוניים של הצדדים הלוחמים וכבר הגדיר את המקרים החריגים שבהם תהיה הפגיעה באוכלוסייה האזרחית בלתי נמנעת. במקרים רבים בוחרת ישראל להסתמך דווקא על חריגים צרים אלה כדי לבסס מדיניות גורפת. בכך עושה ישראל שימוש ציני במשפט ההומניטארי הבינלאומי, שמטרתו להגן על האוכלוסייה האזרחית ולהוציאה ממעגל הלחימה.

המצור על רצועת עזה

בשנת 2008 המשיכה ישראל להטיל סגר על רצועת עזה, שבמסגרתו הוגבל סחר החוץ של הרצועה באופן קיצוני. מדיניות זו הופעלה לראשונה ביוני 2007, לאחר שחמאס תפס את השלטון ברצועת עזה. אז סגרה ישראל את המעברים בכניסה לרצועה והגבילה משמעותית את הכנסת הסחורות אליה, כולל דלק, ציוד רפואי וחלקי חילוף. ישראל הרשתה להכניס לרצועה רק סחורות שהוגדרו עלידיה כ"הומניטאריות", כגון קמח, סוכר, שמן, אורז ומלח. בנובמבר 2007 הכריזה ממשלת ישראל על עזה "ישות עוינת" והעצימה עוד יותר את מדיניות החנק על הרצועה. למדיניות זו היו תוצאות הרסניות על תושבי עזה, שנותרו תלויים לחלוטין באספקה של מצרכי יסוד ושירותים מחוץ לה. מעבר רפיח, עורק התנועה היחיד של תושבי הרצועה לחוץ לארץ, היה סגור במהלך רוב השנה, ונפתח רק למשך כ-30 יום, לכניסה ויציאה, בין השאר של חולים, עולי רגל ואנשי חמאס.

במהלך 2008 התרחבה מאוד כלכלת המנהרות המחרבות בין דרום הרצועה לרפיח המצרית. סחורות רבות ושונות הוכנסו לרצועה באמצעות המנהרות, שממשלת חמאס מפקחת על פעולתן וגובה מסים ממפעיליהן. בנוסף למוצרי צריכה, המשיכו פלסטינים

להבריא דרך המנהרות אמצעי לחימה מסוגים שונים, כולל רקטות. בעקבות הרחבת פעילות המנהרות דווח על חזרתם לשווקים של מוצרים שונים, ועל ירידה מסוימת במחיריהן של סחורות בשל הגידול בהיצע. עם זאת, הכנסתן של סחורות בדרך זו, אין בה משום תחליף הולם לפעילות הסחר של הרצועה, המתנהלת כמעט כולה דרך מעברי גבול הנמצאים בשליטה ישראלית מלאה.

שיעור האבטלה ברצועה המשיך לעלות ב-2008, והגיע ברבעון השני של השנה ל-50%. כ-79% ממשקי הבית

רמת השירותים בבתי החולים ובמרפאות נפגעה גם היא קשות. רוב המוסדות נאלצו להסתמך על גנרטורים בשל הפסקות החשמל, ומחסור בחלקי חילוף ובחומרי גלם הביא למצב תחזוקה רעוע של הציוד הרפואי והתשתית הפיזית. כן הביא הסגר למחסור בכוח אדם רפואי וברופאים מומחים, שכן ישראל מנעה מאנשי רפואה לצאת להשתלמויות ולשפר את מיומנותיהם.

חיים מתחת לקו העוני הרשמי וכ-70% מתחת לקו העוני העמוק. כ-34,000 עובדים פוטרו ממפעלים שנסגרו וכ-40,000 עובדים נוספים איבדו את עבודתם בתחומי הדיג והחקלאות, בין השאר בשל האיסור על ייצוא והמחסור בחומרי גלם.

ישראל אף המשיכה לאסור על הכנסת הכמויות הדרושות של דלק תעשייתי, המיועד באופן בלעדי לתחנת הכוח שברצועה. כתוצאה מכך, גירעון החשמל של רצועת עזה, שעמד לפני הטלת הסגר על 8%, כמעט הוכפל ועמד השנה על 15%. במהלך 2008 נאלצה חברת החשמל של עזה להפסיק את פעילות התחנה בכמה הזדמנויות, דבר שגרם להפסקות חשמל ממושכות ברחבי הרצועה.

בשל המחסור הקבוע בחשמל, כ-80% מבארות המים פעלו באופן חלקי והשאר יצאו מכלל שימוש. כ-80% מהמים שסופקו לתושבי הרצועה אינם עומדים בתקנים של ארגון הבריאות העולמי עבור מי שתייה. המחסור בכלור, שישראל לא מאפשרת להכניסו בכמויות

◀ המאפייה הריקה של חמדאן חסונה המושבתת עקב איסור הכנסת הסחורות שישראל מטילה על הרצועה. צילום: מוחמד סבאח, בצלם, 24.11.08

הנדרשות, הגביר את הסכנה להתפרצות מחלות. מצבם של מתקני טיהור שפכים, המופעלים באמצעות חשמל, התדרדר גם הוא, ובשל הפסקת הפעולה של חלקם, הוזרמו לים מדי יום בין 50 ל-60 מיליון ליטר ביוב. על אף הנזק החמור שגרם הסגר למתקני תשתית אלה ואחרים ברצועה, לא ניתן היה לתקנם בשל האיסור שהטילה ישראל על הכנסת חומרי בנייה וחלקי חילוף לרצועה. רמת השירותים בבתי החולים ובמרפאות נפגעה גם היא קשות. רוב המוסדות נאלצו להסתמך על גנראטורים בשל הפסקות החשמל, ומחסור בחלקי חילוף ובחומרי גלם הביא למצב תחזוקה רעוע של הציוד הרפואי והתשתית הפיזית. כן הביא הסגר למחסור בכוח אדם רפואי וברופאים מומחים, שכן ישראל מנעה מאנשי רפואה לצאת להשתלמויות ולשפר את מיומנותיהם.

◀ אחמד ודלאל רסרס הגיעו לביקור זמני עם אמם בעזה ומאז ישראל מסרבת לאפשר להם לחזור לגדה המערבית, שם גר אביהם. דלאל נאלצה לפספס ניתוח מוח שנקבע לה וסובלת מכאבים ומפרוכוסים.

צילום: מוחמד סבאח, בצלם, 16.12.08.

פירוד משפחות בין עזה לגדה

מזה שנים, ישראל נוקטת במדיניות שמטרתה להפריד בין הפלסטינים תושבי רצועת עזה לתושבי הגדה המערבית. מדיניות זו פוגעת בעיקר בבני זוג שאחד מהם תושב הגדה והאחר תושב הרצועה, שכן היא אינה מאפשרת להם לקיים חיים משותפים בגדה המערבית. בכמה מקרים גירש הצבא פלסטינים מהגדה לרצועה, בתואנה שהם "שוהים בלתי חוקיים". במקרים אחרים דרשה ישראל מתושבי הגדה המבקשים לבקר ברצועת עזה לחתום על התחייבות שלא ישובו עוד לגדה.

מאז נובמבר 2007 ישראל מאפשרת לתושבי הרצועה לקבל היתרי שהייה זמניים בגדה, אולם קבלת ההיתר מותנית בשורה ארוכה של תנאים, שגם בהתקיימם רשאי הצבא לסרב לבקשה. גם אם ניתן ההיתר, הוא תקף לשלושה חודשים בלבד. חוסר האפשרות לקבל היתר קבוע כופה על בני הזוג חיים של חוסר ודאות, כאשר הם אינם יודעים האם יוכלו להמשיך בחייהם או שיגורשו חזרה לרצועה.

מכשול הפרדה

לפי סוכנות האו"ם לתיאום עניינים הומניטאריים, נכון לחודש אוגוסט 2008 הסתיימה בנייתם של 409 קילומטר ממכשול הפרדה, שהם כ-57% מאורכו המתוכנן. 66 קילומטר נוספים, המהווים כ-9%, נמצאים בבנייה. עם השלמת בנייתו של המכשול יהיה אורכו 723 קילומטר, יותר מכפליים מאורכו של הקו הירוק, ורובו המכריע יהיה בעומק שטח הגדה. כמעט 12% משטח הגדה (כולל מזרח ירושלים) ימוקמו ממערב למכשול, או במובלעות שיוצרים פיתולי התוואי. באזורים אלה חיים כ-498,000 פלסטינים ב-92 יישובים. תוואי המכשול מספח לישראל 60 התנחלויות (כולל 12 במזרח ירושלים), שבהן חיים כ-381,000 אזרחים ישראלים.

בחודש מאי החלו עבודות לבניית קטע ממכשול הפרדה על אדמות הכפר נייעלין, השוכן מערבית לרמאללה. כשתסתיים הבנייה יימצאו כשליש מאדמות הכפר (כ-2,500 דונם מתוך 7,000), ובהן מטעי זיתים רבים, ממערב למכשול. הפגיעה הצפויה בתושבי הכפר בשל אובדן אדמותיהם החקלאיות מתעצמת על רקע צמצום מספר היתרי העבודה בישראל שברשות תושבי הכפר, והסתמכותם הגוברת על חקלאות לשם פרנסה.

עם תחילת העבודות החלו מאות מתושבי הכפר, מלוויים במפגינים ישראלים ובינלאומיים, להפגין נגדן. בתגובה כיתר הצבא את הכפר והטיל עליו עוצר למשך ארבעה ימים. במהלך ימי העוצר, וכן בשבועות שלאחריו, קיבל בצלם דיווחים על שימוש נרחב בכוח מצד חיילים ושוטרי מג"ב בכפר, שכלל

עם תחילת העבודות החלו מאות מתושבי הכפר, מלוויים במפגינים ישראלים ובינלאומיים, להפגין נגדן. בתגובה כיתר הצבא את הכפר והטיל עליו עוצר למשך ארבעה ימים. במהלך ימי העוצר, וכן בשבועות שלאחריו, קיבל בצלם דיווחים על שימוש נרחב בכוח מצד חיילים ושוטרי מג"ב בכפר, שכלל ירי, אלימות פיזית נגד תושבים ופגיעה ברכוש. העימותים הגיעו לשיאם בסוף חודש יולי, אז נהרגו שני פלסטינים, בהם ילד בן 10, מירי שוטרי מג"ב.

ירי, אלימות פיזית נגד תושבים ופגיעה ברכוש. העימותים הגיעו לשיאם בסוף חודש יולי, אז נהרגו שני פלסטינים, בהם ילד בן 10, מירי שוטרי מג"ב.

באחרונה החל משרד הביטחון בעבודות להקמת קטע של המכשול בתוואי חדש מדרום לכפר ג'יוס, השוכן מזרחית לקלקיליה. פסק דין של בג"ץ משנת 2006 פסל את התוואי שתוכנן באזור מכיוון שהתברר שהוא לא היה מבוסס על שיקולי ביטחון, אלא על הרצון לספח לישראל שטח עצום שעליו תוכנן להיבנות אזור תעשייה. בשני קטעים נוספים שנפסלו על-ידי בג"ץ,

סביב ההתנחלות אלפי מנשה וסמוך לכפר בילעין, לא שינתה ישראל את תוואי המכשול נכון לסוף 2008. יתרה מזו, בג"ץ פסל לאחרונה את התוואי החלופי השני שהציעה המדינה למכשול על אדמות הכפר בילעין, שתוכנן גם הוא במטרה לספח בנייה עתידית בהתנחלות מודיעין עילית, בניגוד לפסיקה קודמת של בג"ץ. למדינת ישראל הזכות והחובה להגן על אזרחיה מפני פיגועים, אולם אסור לה להשתמש בתוואי המכשול כדי להרחיב את מפעל ההתנחלויות ולהנציחו. על ישראל לפרק את כל חלקי המכשול החורגים מהקו הירוק, ואם ברצונה להקים מכשול פיזי רציף בינה לבין הגדה המערבית, עליה לבנותו על הקו הירוק או בתוך שטח ישראל.

הגבלות על תנועה בגדה המערבית

גם השנה נותרו בעינן ההגבלות הגורפות שישראל מטילה על חופש התנועה של תושבי הגדה המערבית. 40 מחסומים, המאוישים על-ידי כוחות הביטחון או על-ידי חברות אבטחה פרטיות, משמשים נקודות בידוק אחרונות לפני הכניסה לישראל. רובם, עם זאת, אינם ממוקמים על הקו הירוק אלא כמה קילומטרים מזרחה, ובכך מגבילים את גישתם של פלסטינים לאזורים שמעבר להם. אולם, את רוב ההגבלות על תנועת הפלסטינים מטילה ישראל בעומק הגדה המערבית. 63 מחסומים מאוישים מוצבים בקביעות בעומק הגדה, 18 מהם בעיר חברון. בנוסף, הצבא מגביל את תנועת הפלסטינים (למעט תושבי מזרח ירושלים) ב-430 קילומטר של כבישים, שבהם מותרת תנועה חופשית של ישראלים. ב-137 קילומטר מהם הצבא מטיל איסור מוחלט על נסיעת פלסטינים, ובשאר מותרת נסיעתם של בעלי היתרים בלבד.

השנה עלה מספרם של מחסומי הפתע שהציב הצבא בין המחסומים הקבועים. לפי נתוני סוכנות האו"ם לתיאום עניינים הומניטאריים, נצפו בגדה המערבית 89 מחסומי פתע בממוצע לשבוע מסוף אפריל ועד לספטמבר 2008, זאת לעומת 66 מחסומי פתע מספטמבר 2007 ועד לסוף אפריל 2008. השנה חלה עלייה גם במספר החסימות הפיזיות שהציבה ישראל ברחבי הגדה, אשר נועדו להגביל את גישתם של הפלסטינים לכבישים הראשיים ולנתב את תנועתם למחסומים המאוישים. בתשעת החודשים הראשונים של 2008 היה מספרן הממוצע 537, לעומת ממוצע חודשי של 459 בשנת 2007.

הממשלה הכריזה השנה כי היא הקלה על התנועה בגדה והסירה עשרות חסימות. עם זאת, בדיקה של בצלם ושל סוכנות האו"ם לתיאום עניינים הומניטאריים העלתה שרק חלק קטן מהחסימות שהוסרו, שתיים באזור חברון ואחת ליד ההתנחלות שבי שומרון, אכן השפיעו משמעותית על יכולתם של התושבים לנהל חיים סדירים. בנוסף, הצבא הציב חסימות חדשות בכפרים שבדרום הר חברון. נוסף על הפגיעה בשגרת החיים שחסימות אלה גורמות לה, הן פוגעות גם באספקת המים לאזור, שכן הכפרים באזור זה אינם מחוברים לרשת המים ותושביהם נאלצים לקנותם ממכליות.

◀ מכשול הפרדה בשכונת אבו דיס שבמזרח ירושלים. צילום: אליאנה אפונטה, רויטרס, 12.6.2008.

החזקת פלסטינים במעצר מנהלי

בחודש ינואר 2009 מסר שירות בתי הסוהר לבצלם כי מתוך 548 עצורים מנהליים המוחזקים בידי הצבא, 42 יושבים במעצר כבר יותר משנתיים ברציפות. מספר הכלואים המוחזקים במעצר מנהלי יותר משנתיים וחצי עומד על 23, ביניהם שלושה המוחזקים כבר בין שלוש לארבע וחצי שנים, ושני עצורים הכלואים ללא משפט זה יותר מארבע שנים וחצי ברציפות. חמישה עצירים מוחזקים במעצר רצוף כבר בין שלוש לחמש שנים. עוד עולה מהנתונים כי הרוב המכריע של העצירים המנהליים, 372, הוחזק למשך שתי תקופות מעצר לפחות. במהלך שנת 2008 ירד בהדרגה מספר העצירים המנהליים: בחודש ינואר עמד מספרם על 813 ואילו בדצמבר הצטמצם מספרם ל-546, שישה מהם קטינים. ישראל עצרה השנה, לראשונה, שתי קטינות במעצר מנהלי.

מעצר מנהלי נעשה על-סמך הוראה מנהלית בלבד, ללא הגשת כתב אישום וללא הבאה למשפט. הצו הצבאי החל בשטחים מאפשר לעצור אדם במעצר כזה למשך שישה חודשים, אך ניתן להאריך את תקופת המעצר שוב ושוב ללא הגבלה כל עוד קיים "יסוד סביר להניח שטעמי ביטחון האזור או ביטחון הציבור" מחייבים זאת. במהלך השנים פירשה ישראל באופן רחב את הסמכות המעוגנת בצו והחזיקה במעצר אלפי פלסטינים, מבלי שתיאלץ להעמידם לדין ולנהל נגדם משפט ממושך ויקר. העצירים רשאים אמנם לערער על מעצרו, אולם הדיון בערעור מתקיים בלי שהם, או באי כוחם, רשאים לראות את חומר הראיות ולהפריך את הטענות שלכאורה קיימות נגדם.

בשל הפגיעות הקשות בזכויות העציר הטבועות באמצעי המעצר המנהלי, המשפט הבינלאומי הציב הגבלות נוקשות על יישומו. כך, מותר להשתמש בו רק כאמצעי אחרון, לאחר שאמצעים אחרים לא השיגו את המטרה הראויה. כמו כן, ניתן להשתמש באמצעי זה רק כאמצעי מניעתי ולא כאמצעי ענישה, ויש לאפשר לעציר לערער על המעצר תוך שמירה על כללי ההליך ההוגן, כולל הודעה לעציר על מהות החשדות נגדו תוך מתן אפשרות אמיתית להפריכן. השימוש שעושה ישראל במעצרים מנהליים עומד בניגוד לכל אחד מכללים אלה, ואין בירידה השולית שנרשמה השנה במספר העצירים כדי לתקן זאת. על ישראל לשחרר לאלתר את כל העצירים המנהליים או להעמידם לדין בגין העבירות שהם נחשדים כביכול בביצוען, תוך שמירה על כללי ההליך ההוגן.

פלסטינים הכלואים בישראל נכון לדצמבר 2008

נכון לתאריך	במתקני כליאה של	סה"כ כלואים	אסירים שפוטים	עצורים	עצורים עד תום ההליכים	עצירים מנהליים
28.12.08	הצבא	48	6	40	2	0
31.12.08	שב"ס	7,904	5,204	223	1,931	546

* הנתונים מתייחסים לכלואים פלסטינים מהגדה המערבית, מרצועת עזה וממזרח ירושלים, ואינם כוללים אסירים ועצירים פליליים. הנתונים נמסרו לבצלם על-ידי צה"ל והשב"ס והם באחריותם. לכל הנתונים לשנת 2008: http://www.btselem.org/Hebrew/Statistics/Detainees_and_Prisoners.asp

◀ זיינב רשיד עוואד סלאח, תושבת אל-ח'דר, עם תצלום של נכדתה סלווא רזק סלאח, שהוחזקה במעצר מנהלי מיוני 2008 עד ינואר 2009. צילום: כריסטיאן מינלי, 4.1.09.

«טווין»

עקרון השוויון הוא אחד מערכי היסוד של המשפט הישראלי והוא מעוגן היטב בפסיקת בית המשפט העליון, שהגדיר אותו כ"נשמת אפו של המשטר החוקתי שלנו כולו". עיקרון זה עוגן גם במשפט הבינלאומי העוסק בזכויות האדם. סעיף 1 להכרזה האוניברסלית בדבר זכויות האדם קובע כי "כל בני האדם נולדו בני חורין ושווים בערכם ובזכויותיהם" ואוסר על כל אפליה "כגון מטעמי גזע, צבע, מין, לשון, דת, דעה פוליטית, או אחרת, מוצא לאומי או חברתי, רכוש, יחוס או כל מעמד אחר". עיקרון זה עוגן בכל אמנה של זכויות האדם שנחתמה מאז. המשפט ההומניטארי הבינלאומי, החל במצבים של מלחמות וכיבוש, מעגן אף הוא עיקרון זה.

בשטח הגדה המערבית קיימות היום זו לצד זו שתי מערכות חוק נפרדות, שההשתייכות אל אחת מהן נקבעת רק לפי הלאום של האדם – מערכת אחת לפלסטינים ומערכת אחרת למתנחלים. הפלסטינים נתונים לכיבוש ולמשטר צבאי השולל רבות מזכויותיהם. המתנחלים, לעומת זאת, נחשבים בעיני הרשויות לחלק ממדינת ישראל הריבונית וככאלה הם נהנים מאותן זכויות המוקנות לכל אזרחי המדינה.

חלוקה זו חלה על כל תחומי החיים ומיושמת על-ידי כל הרשויות. כך, כאשר פלסטינים פוגעים במתנחלים, עושות הרשויות מאמצים ניכרים, לעיתים תוך שימוש באמצעים פסולים ותוך פגיעה בזכויות האדם של פלסטינים, כדי להביא לדין את התוקפים. לעומת זאת, אותן רשויות נמנעות מהענקת הגנה ראויה לפלסטינים מפני פגיעה בגופם וברכושם בידי אזרחים ישראלים, וכוחות הביטחון אף משתתפים לא פעם באופן פעיל בהתקפות מסוג זה. דוגמה נוספת היא אופן פעולתן של מערכות התכנון והבנייה בשטחים. אלה שנועדו לשרת את הפלסטינים פועלות כדי למנוע כל אפשרות לפיתוח ולבנייה חדשה, בעוד המתנחלים נהנים מתקציבים שמנים, מתכניות מתאר מפורטות ומהתעלמות מבנייה בלתי חוקית ואף מהכשרתה בדיעבד. גם חלוקת המים נעשית בצורה מפלה, ובעוד המתנחלים נהנים מכמויות מים זהות לאלה של אזרחים ישראלים בתוך הקו הירוק, הפלסטינים באזורים רבים בגדה נאלצים לקנות מי שתייה מספקים פרטיים במחיר גבוה.

התנחלויות

משרד הפנים מכיר ב-121 התנחלויות ברחבי הגדה המערבית (לא כולל מזרח ירושלים) כיישובים. מלבדן, קיימות במזרח ירושלים 12 התנחלויות גדולות ונקודות התנחלות קטנות נוספות. כמו כן, הוקמו בגדה המערבית כ-100 מאחזים, שהממשלה אמנם אינה מכירה בהם באופן רשמי, אך מספקת לרבים מהם שירותים שונים.

לפי הערכת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אוכלוסיית ההתנחלויות בגדה המערבית מנתה בשנת 2008 כ-285,800 תושבים, ומתנחלי מזרח ירושלים מונים כ-193,700 נפש. ביחד, מספר המתנחלים בגדה המערבית מתקרב לחצי מיליון.

לפי הערכת הלמ"ס, בשנה האחרונה גדלה אוכלוסיית המתנחלים בגדה המערבית (לא כולל מזרח ירושלים) ב-4.7%. שיעור זה גבוה באופן ניכר משיעור הגידול בתוך ישראל, העומד על כ-1.6%.

במחצית הראשונה של שנת 2008 תיעדה הלמ"ס את התחלת בנייתן של כ-1,000 יחידות דיור בהתנחלויות. נתון זה מצביע על עלייה של 42.5% לעומת התקופה המקבילה בשנת 2007. קיומן של ההתנחלויות גורם לפגיעה קשה ומתמשכת בזכויות הפלסטינים. בין השאר, הן פוגעות בזכות להגדרה עצמית, בזכות לשוויון, בזכות לקניין, בזכות לחופש תנועה ובזכות לרמת חיים נאותה. בניסיון למנוע פגיעות כאלה, ומתוך הבנה שהקמת התנחלויות תגרום בהכרח לפגיעות בזכויות האדם, הטיל המשפט ההומניטארי הבינלאומי איסור מוחלט על הקמת התנחלויות בשטח כבוש. בהתחשב בכך, ישראל חייבת לפנות את ההתנחלויות ולהשיב את המתנחלים אל שטחה הריבוני.

חברון

בשנת 2008 המשיכה ישראל להנהיג את "מדיניות ההפרדה" במרכז העיר חברון. במסגרת מדיניות זו מטילה ישראל על הפלסטינים תושבי האזור שורה ארוכה של איסורים והגבלות תנועה ברחובות מרכזיים, שמתנחלי העיר מסתובבים בהם באופן חופשי. אנשי כוחות הביטחון הישראליים מעכבים דרך קבע עוברי אורח פלסטינים לבדיקות חוזרות ונשנות, תוך שהם מטרידים ומשפילים אותם. הפלסטינים תושבי מרכז העיר חשופים למעשי אלימות מצד מתנחלים ישראלים, והיקפם של מעשים אלה נרחב בהרבה מזה שבשאר הגדה המערבית. לכן, הימנעות הרשויות מאכיפת החוק על המתנחלים בולטת במיוחד באזור זה.

במהלך שנות האינתיפאדה השנייה הביאה "מדיניות ההפרדה" לחיסולה של הפעילות המסחרית הפלסטינית במרכז חברון ולעזיבתן של משפחות פלסטיניות רבות. בסוף 2006, למעלה מ-40% מכלל הדירות הפלסטיניות באזור זה עמדו ריקות ולמעלה מ-75% מבתי העסק היו סגורים. בשנת 2008 לא חל שינוי משמעותי בנתונים אלה.

בחודש מארס 2007 פלשו מתנחלים לבניין מגורים פלסטיני בשכונת א-ראס הפלסטינית. מאז, הלכה ההתנחלות החדשה והתבססה, למרות הצהרה של שר הביטחון כי הוא מתכוון לפנותה וחרף החלטה דומה של בית המשפט. אף כי גם לדעת הרשויות מדובר היה בפלישה בלתי חוקית, החמיר הצבא את ההגבלות על תנועת הפלסטינים תושבי השכונה בשל נוכחות המתנחלים בה. פלישת המתנחלים הביאה גם לעלייה משמעותית בהיקף התקיפות של פלסטינים בידי מתנחלים ובשנת 2008 תקיפות אלה אף התגברו. הבניין פונה רק בחודש דצמבר, למעלה משנה וחצי לאחר ההשתלטות עליו. לקראת הפינוי ולאחריו הפכו מעשי האלימות מצד מתנחלים נגד פלסטינים למעשה של יום יום ועוצמתם גברה. אף כי עלייה זו ברמת האלימות נצפתה מראש, רשויות אכיפת החוק לא נערכו כדי למנוע את ההתקפות.

← זאב בראודה, מתנחל מקריית ארבע, יורה מטווח אפס בחוסני אל-מטריה, תושב חברון. בשעות שלאחר פינוי "בית המריבה" בחברון, מתנחלים תקפו פלסטינים, הציתו בתים ומכוניות, ניפצו חלונות וחיללו ברכוש. צילום: ג'מאל אבו סעיפאן, פרויקט "חמושים במצלמות", 4.12.08.

אלימות מתנחלים

« מתנחלים תועדו כשהם מכים חקלאים פלסטינים בדרום הר חברון »

משפחת א-נוואלגעה גרה בח'רבת סוסיא, מאהל קטן בדרום הר חברון שמצפון לו הוקמה ההתנחלות סוסיא. המשפחה מתקיימת ממרעה ומעיבוד אדמותיה וסובלת מהתקפות תכופות מצד מתנחלים. ב-8 ביוני תקפו ארבעה מתנחלים רעולי פנים באלות שלושה מבני המשפחה. המותקפים סבלו מחבלות ופציעות חמורות ואחת מהם נזקקה לאשפוז. בת משפחה רביעית תיעדה את תחילת ההתקפה במצלמת וידאו שקיבלה מבצלם במסגרת פרויקט "חמושים במצלמות". בעקבות פרסום התיעוד המצולם עצרה המשטרה כמה חשודים, אולם לאחרונה קיבל בצלם הודעה כי תיק החקירה ייסגר ללא הגשת כתב אישום.

בשנת 2008 ניכרה עלייה בהיקף מעשי האלימות מצד אזרחים ישראלים כלפי פלסטינים בגדה המערבית. בצלם פנה במהלך השנה למשטרה בדרישה לפתוח בחקירה לגבי 78 מקרים כאלה. בין השאר תועדו מקרים של איומים, גירוש מאדמות, יידוי אבנים, גניבת צאן ויבול חקלאי, הצתת שדות והשחתתם, הריגת צאן ובהמות עבודה, ניפוץ חלונות, שבירת מצלמות, ירי, פגיעה ברכוש, גניבת רכוש, תקיפה פיזית, הכאה באלות וריסוס גז לפניו של הקורבן.

בחלק מן המקרים נכחו אנשי כוחות הביטחון בזירת האירוע ולא עצרו את התוקפים. במקרים אחרים הם אף השתתפו באופן ישיר בתקיפה. בצלם פנה בשנת 2008 לצבא בדרישה לחקור 15 מקרים שלגביהם קיים חשד כי חיילים לא הגנו על פלסטינים בעת שמתנחלים התקיפו אותם. בחמישה מהמקרים הללו עלה חשד שהחיילים אף השתתפו במעשי האלימות.

גם לאחר מעשה נמנעות הרשויות על-פי רוב מחקירת האירוע ומהעמדת האחראים לדיון. הן מערימות קשיים על פלסטינים המבקשים להגיש תלונה, נמנעות מאיסוף ראיות בזירת האירוע ומגביית עדויות מעדי ראיה, וכמעט אינן עוצרות חשודים בביצוע המעשים. במקרים המעטים שנפתחת בהם חקירה היא נסגרת פעמים רבות מבלי שיוגש כתב אישום נגד האחראים.

בתחילת 2007, בעקבות חשיפת מקרי אלימות של מתנחלים כלפי פלסטינים, הקימה הממשלה צוות שרים כדי שיציע דרכים לפתרון הבעיה. הצוות מעולם לא התכנס. במהלך 2008, בעקבות חשיפתם של מקרי אלימות נוספים, הוקם צוות שרים חדש בראשות סגן שר הביטחון מתן יולנאי, אולם ככל הידוע גם צוות זה לא התכנס מעולם.

מדיניות זו של סלחנות ועצימת עיניים כלפי פגיעות בפלסטינים, שבה בוחרים לנקוט כל הגורמים הממונים על אכיפת החוק על אזרחים ישראלים בשטחים, מהווה זלזול מחפיר בגופם וברכושם של הפלסטינים שישראל אמורה להגן עליהם.

מים

בשל האפליה שישראל נוהגת בחלוקת משאבי המים המשותפים לה ולפלסטינים, פלסטינים בגדה המערבית חיים במצוקת מים קבועה. בשנת 2008, כמו בשנות בצורת אחרות, החריפה המצוקה. בשל אפליה זו, ממוצע צריכת המים לנפש של הפלסטינים בשטחי הגדה עומד על כ-66 ליטר ליום, בעוד הממוצע לנפש בשטחי ישראל הוא פי 3.5 ומגיע לכ-230 ליטר ליום. ארגון הבריאות העולמי קבע שהכמות המינימאלית המומלצת למילוי כלל הצרכים הביתיים והעירוניים עומדת על כ-100 ליטר לנפש יום.

כ-228 אלף פלסטינים חיים בגדה ביישובים שאינם מחוברים כלל לרשת המים. 190 אלף פלסטינים נוספים חיים ביישובים שרשת המים בהם מספקת רק חלק קטן מצורכיהם. גם ביישובים פלסטיניים שקיימת בהם רשת מים, האספקה אינה סדירה ובחודשי הקיץ היא מצטמצמת לפרקי זמן קצרים ומשתנים. כתוצאה מכך, מאות אלפי פלסטינים נאלצים לקנות מים מסוחרים פרטיים המספקים מים במכליות במחיר הגבוה פי 3 עד 6 ממחירם של המים המסופקים ברשת.

לעומת מצוקת המים הכרונית שבה חיים פלסטינים תושבי הגדה, התנחלויות זוכות לאספקת מים סדירה. לפי נתוני רשות המים הישראלית וחברת

« ח'תמה אסעיד, תושבת הכפר ספארין שבמחוז טול-כרם, שואבת מים מהבור בחצר ביתה. הכפר אינו מחובר לרשת מים והתושבים סובלים ממחסור חמור במים. צילום: עבד אלכרים א-סעדי, בצלם, 24.5.08 »

מקורות, הקצבת המים להתנחלויות לכל שנת 2008 עמדה על 52.6 מיליון מ"ק, למעלה מכפול מכמות המים שישראל סיפקה לפלסטינים בגדה במחצית הראשונה של 2008, שעמדה על 23.8 מ"ק. זאת על אף שהאוכלוסייה הפלסטינית בגדה (לא כולל מזרח ירושלים) גדולה פי 8.5 מאוכלוסיית המתנחלים בשטח זה.

מזרח ירושלים

מאז סיפוחה של מזרח ירושלים לשטחה של ישראל בשנת 1967 מפלות הרשויות את תושביה הפלסטינים כמעט בכל תחומי החיים, בהם חינוך, תשתיות, שירותים עירוניים, פיתוח סביבתי, תכנון ובנייה ועוד.

המציאות בכפר סילוואן, מדרום לעיר העתיקה, ממחישה בבירור את האפליה שנוהגת ישראל בתחום התכנון והבנייה. רשויות התכנון מעולם לא הכינו תכנית מתאר לכפר, ובהיעדרה לא קיימת כלל אפשרות חוקית לבנייה חדשה. מאחר שהגידול באוכלוסיית הכפר חייב בנייה כזו, נאלצו התושבים לבנות ללא היתרי בנייה. בחודש נובמבר השנה הרסה העירייה שני מבנים שנבנו בלי היתר בשכונת אל-בוסתאן. את השכונה, שבה 90 בתים שרובם נבנו בשנות השמונים והתשעים, מבקשת העירייה להרוס כדי להקים בשטחה גן ארכיאולוגי. אם תמומש תוכנית הריסה זו היא תהיה המקיפה ביותר מאז הרסה העירייה את רובע המוגרבים בעיר העתיקה ב-1967.

מדיניות זו עומדת בסתירה בוטה להתעלמותה של העירייה מעבודות ללא היתר שמבצעות בסילוואן עמותת המתנחלים אלע"ד, רשות העתיקות וחברות עירוניות. עבודות אלה כוללות חפירות ארכיאולוגיות נרחבות שחלקן נעשות מתחת לבתיהם של תושבי הכפר, גרימת נזק לבתים של פלסטינים ועבודות תשתית ברחובות מרכזיים שנועדו לשפר את הגישה למתחם המתנחלים באזור. עיריית ירושלים נמנעת גם מהריסת מבנה גדול מימדים של עמותת המתנחלים עטרת כהנים שנבנה ללא היתר בשכונה. בחודש נובמבר הוציא בג"ץ צו ביניים האוסר על המשך עבודות החפירה הארכיאולוגיות, לבקשת תושבי הכפר.

בשכונות פלסטיניות נוספות במזרח העיר, ישראל מתעלמת מצרכי התכנון של התושבים, ובהיעדר תכניות בנייה, גם שם נאלצים התושבים לבנות בלי היתרים. בשנת 2008 הרסה עיריית ירושלים 89 יחידות דיור במזרח ירושלים, לעומת 65 יחידות דיור שנהרסו בשנת 2007. איום הריסה מרחף מעל ראשיהן של אלפי משפחות פלסטיניות נוספות במזרח העיר, שבנו את בתיהן ללא היתר, בלית ברירה.

◀ דחפור הורס בית של משפחה פלסטינית בסילוואן שבמזרח ירושלים. צילום: יאניס בכראקיס, רויטרס, 5.11.08.

חסימת הגישה של פלסטינים לקרקע סביב התנחלויות

זה שנים מונעים מתנחלים מפלסטינים את הגישה לאדמותיהם הסמוכות להתנחלויות. עד סוף שנת 2008 נחסמה גישתם של פלסטינים לעשרות אלפי דונם של אדמות כאלה. המתנחלים מציבים מכשולים פיזיים מסוגים שונים הרחק מבתי ההתנחלות האחרונים, מסיירים דרך קבע בדרכים שפרצו על אדמות פלסטיניות ומגרשים פלסטינים מאדמות אלה.

הרשויות הישראליות אינן עושות דבר כדי למגר את התופעה. בשנים האחרונות הן אף פעלו כדי להכשיר בדיעבד חלק מהחסימות שהציבו המתנחלים. בין השאר, חידשה מערכת הביטחון גדרות ישנות שהוצבו באופן "פיראטי" ואף הציבה מכשולים פיזיים חדשים הרחק מבתי ההתנחלויות האחרונים, תוך סיפוח בפועל של אדמות פלסטיניות לשטחיהן של ההתנחלויות. במסגרת מדיניות זו, חיילים מגרשים פלסטינים מאדמות, לעיתים בהתאם לצווים שהמפקד הצבאי הוציא לשם כך ולעיתים ללא כל צו ותוך חריגה ברורה מסמכות.

בהקשר זה בולטת תוכניתו של משרד הביטחון המכונה "שטח ביטחוני מיוחד", שבמסגרתה מגודרות אדמות פלסטיניות סביב התנחלויות ונחסמת גישתם של פלסטינים אליהן. עד היום הגדירה ישראל שטחים כאלה סביב 12 התנחלויות שנותרו ממזרח למכשול ההפרדה ובכך הגדילה את שטחן פי 2.4. הרחבת ההתנחלויות בוצעה על חשבון אדמות ששימשו קודם לכן פלסטינים ושיותר ממחציתן הן בבעלות פלסטינית פרטית. ישראל מצדיקה תכנית זו בצורך בכינון "שטח התרעה" ריק סביב התנחלויות כדי להגן על תושביהן, אך בפועל היא אוסרת רק את גישת הפלסטינים לאדמות אלה ומאפשרת גישה חופשית להן למתנחלים, שאף גרים, עובדים ונופשים בהן. נוכחות המתנחלים באדמות אלה מסכלת את השימוש בהן כ"שטח התרעה".

חסימת הגישה היא אחת מהדרכים הרבות המשמשות להרחבת התנחלויות. היא פוגעת פגיעה קשה בפלסטינים בכל רחבי הגדה המערבית, כאשר הפגיעה הקשה ביותר נגרמת למשפחות העוסקות בחקלאות, שאינן יכולות עוד לעבד את כל אדמותיהן ולהתפרנס מהן.

◀ כרם ענבים בלתי מעובדת שהמנהל האזרחי הפריד מבעליה הפלסטינים באמצעות גדר והגדירה כשטח ביטחוני מיוחד של ההתנחלות גבעת החרסיה (קריית ארבע) שבתיא נראים ברקע. צילום: אופיר פורשטיין, בצלם, 19.07.19.

« בשנת 2008 המשיכה ישראל להפר את זכויות האדם בשטחים, כמעט בכל התחומים. דו"ח זה מנתח הפרות אלה דרך שלושה נושאים עיקריים: שוויון, מתן דין וחשבון וביטחון אמיתי.

האפליה בין ישראלים לפלסטינים מעמיקה והולכת במגוון תחומים, בהם מערכת המשפט הפלילית והקצאת אדמות ומים. מתן דין וחשבון הוא מחזה נדיר, הן ברמה האישית והן במישור המערכתי. החל בחייל העומד במחסום וכלה בדרגים הבכירים ביותר בצבא ובממשלה, איש כמעט אינו נדרש לשלם מחיר כלשהו בגין פגיעה בפלסטינים. זאת ועוד: ישראל משתמשת בטענות ביטחוניות – לעיתים ממשיות ולעיתים נטולות בסיס – כדי להצדיק פגיעה בשלושה מיליון בני אדם. הממשלה מנצלת את החששות המוצדקים של הציבור הישראלי לביטחונו כדי להצדיק גם פגיעות שאינן חיוניות מטעמי ביטחון.

במהלך 2008 חלה ירידה במספר הנפגעים בגדה המערבית. ברצועת עזה ובאזור עוטף עזה שררה הפסקת אש במשך שישה חודשים. כן נמשכה הירידה במספרם של הפלסטינים המוחזקים במעצר מנהלי. בתחומים אחרים החריפה הפגיעה בזכויות האדם. מספר הנפגעים ברצועת עזה גדל באורח ניכר, כמו גם הנזק כתוצאה מהמצור הממושך שישראל אוכפת עליה. גם מניין הישראלים שנהרגו בידי פלסטינים גדל באופן ניכר, בהשוואה לשנה שעברה. בגדה המערבית התגברה אלימות המתנחלים כלפי פלסטינים והרחבת ההתנחלויות נמשכה ביתר שאת. כמו כן, גדל מספרם של הבתים שישראל הרסה בעילה של בנייה ללא רישיון, בעיקר במזרח ירושלים.

בימיה האחרונים של שנת 2008 פתחה ישראל במתקפה צבאית נרחבת ברצועת עזה שכונתה "מבצע עופרת יצוקה". הדו"ח אינו כולל ניתוח של מתקפה זו.

הצילומים מתוך פרויקט "חמושים במצלמות" של בצלם, שבמסגרתו מחולקות מצלמות וידאו לפלסטינים תושבי הגדה המערבית ורצועת עזה.

בְּצֵלֶם
B'TSELEM
بتسيلم

**בצלם – מרכז המידע הישראלי
לזכויות האדם בשטחים [ע.ר.]**

רחוב התעשייה 8 (קומה רביעית), תלפיות
ת.ד. 53132 ירושלים 91531

טלפון: 02-6735599, פקס: 02-6749111

mail@btselem.org • www.btselem.org

ISSN 0792-4003